

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่าหมอลำ หากพิจารณาความหมายตามนัยแห่งภาษาถิ่นอีสาน แยกศัพท์ได้ดังนี้

หมอลำคือผู้ชำนาญในกิจการต่าง ๆ เช่น หมอลำแคน หมายถึง ผู้ชำนาญในการเป่าแคน หมอลำมอคือผู้ชำนาญในการทำนาย หมอลำเอ็นคือผู้ชำนาญในการบีบนวดเส้นเอ็นตามร่างกาย

ลำ มีความหมายสองนัยคือเป็นการขับร้องด้วยทำนองและภาษาถิ่นอีสานอย่างมีศิลปะ โดยมีแคนเป็นเสียงดนตรีหลักประกอบการขับร้อง ลำในความหมายที่สอง หมายถึง สิ่งของที่มีลักษณะยาว เรียว กลม เช่น ลำไผ่ ลำอ้อย

เมื่อทั้งสองคำมารวมกัน น่าจะหมายความว่า หมอลำ คือ ผู้ที่มีความชำนาญในการขับร้อง ขับทำนองในจังหวะอันไพเราะและสนุกสนาน

นักวิชาการหลายท่านได้สันนิษฐานการเกิดของหมอลำว่า

1. เกิดจากการอ่านหนังสือผูก*
2. เกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว
3. เกิดจากคำแหล่หรือเทศน์แหล่
4. เกิดจากพิธีกรรมบำบัดรักษา และพิธีกรรมทำนายต่าง ๆ

เจริญชัย ชนไพโรจน์ ได้แบ่งหมอลำตามลักษณะ และท่วงทำนองในการลำออกเป็น 2 ประเภทคือ 1. หมอลำกลอน 2. หมอลำหมู่

---

* หนังสือผูก หมายถึง หนังสือโบราณ ที่จารึกเรื่องราววรรณคดีต่าง ๆ เช่น จำปาสี่ต้น แก้วหน้าม้า สังข์ศิลป์ชัย

1. หมอลำกลอน คือ หมอลำที่ดำเนินการแสดงด้วยกลอนลำ มิได้มุ่งเน้นเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว ในบางครั้งก็เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการรักษา การทำนาย หมอลำประเภทนี้ประกอบด้วย

- 1.1 หมอลำพื้น
- 1.2 หมอลำผีฟ้า
- 1.3 หมอลำส่อง
- 1.4 หมอลำก๊ับแก้ว
- 1.5 หมอลำกลอนธรรมดา
- 1.6 หมอลำชิงซู

2. หมอลำหมู หมายถึง หมอลำที่มุ่งเน้นความสนุกสนาน เป็นมหรสพเพื่อความบันเทิง ดำเนินการแสดงเป็นเรื่องราวแบบการแสดงละคร ใช้ผู้แสดงจำนวนมาก รับประทานเป็นตัวละคร ประเภทต่าง ๆ เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก เป็นต้น หมอลำประเภทนี้ประกอบด้วย

- 2.1 หมอลำดัดเต่า
- 2.2 หมอลำเพลิน
- 2.3 หมอลำหมูธรรมดา

นอกจากนี้ก็มีนักวิชาการอีกหลายท่านได้แบ่งประเภทของหมอลำไว้เช่นเดียวกันซึ่งก็มีข้อแตกต่างกันไป เช่น

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้แบ่งหมอลำตามบทบาทและหน้าที่ที่มีต่อชุมชนอีสานไว้ 2 ประเภท คือ 1. หมอลำในบทบาทพิธีกรรม 2. หมอลำในบทบาทมหรสพ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, มป.ป.)

1. หมอลำในบทบาทพิธีกรรม คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการบำบัดรักษาและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนายต่าง ๆ ประกอบด้วย ลำส่อง ลำผีฟ้า ลำทรง ฯลฯ

2. หมอลำในบทบาทมหรสพ คือ มุ่งเพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินยามว่างเว้นจากฤดูการเก็บเกี่ยว ประกอบด้วย หมอลำกลอน หมอลำหมู หมอลำเพลิน ฯลฯ

ปัจจุบันการแสดงหมอลำในบทบาทพิธีกรรมยังคงมีการสืบทอดต่อกันมาเรื่อย ๆ แต่จำกัดอยู่ในวงแคบ

ส่วนหมอลำในบทบาทมหรสพ พบว่า มีการพัฒนามาโดยตลอด และได้รับความนิยมทุกยุคทุกสมัย ยิ่งสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงและเจริญมากขึ้นเท่าใด ศิลปินหมอลำก็พยายามที่จะปรับปรุงรูปแบบวิธีการแสดงให้ทันสมัยเช่นกัน

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาการของหมอลำ พบว่า มีหมอลำชนิดหนึ่งหายไปจากหน้าประวัติศาสตร์หมอลำ หมอลำชนิดนี้คือหมอลำกกาขาว ซึ่งจัดอยู่ในประเภทหมอลำในบทบาทมหรสพ หมอลำชนิดนี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2495 โดยแยกตัวออกจาก หมอลำหมู่ ชาวบ้านนิยมเรียกว่า หมอลำศิลป์ชัย* และในช่วงเวลาเดียวกันนี้เกิดหมอลำอีกชนิดที่พยายามแยกตัวเช่นกันคือหมอลำเพลิน หมอลำกกาขาวได้รับความนิยมสูงสุดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2503-2508 แล้วก็เริ่มเสื่อมความนิยมลง ส่วนหมอลำเพลินยังคงได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน

เหตุใดหมอลำกกาขาวจึงขาดการบันทึกข้อมูลและยิ่งไปกว่านั้นคือนักวิชาการพยายามที่จะให้หมอลำกกาขาว และหมอลำเพลินเป็นหมอลำชนิดเดียวกัน ผู้วิจัย เข้าใจว่าเกิดจากสาเหตุใหญ่ 2 ประการ คือ

1. ระยะเวลาการเกิดที่ใกล้เคียงกัน หมอลำกกาขาวมีความนิยมอยู่ในระยะเวลาอันสั้น แต่หมอลำเพลินเป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไปจนถึงปัจจุบัน
2. ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมเรียกหมอลำกกาขาวว่าหมอลำศิลป์ชัย

สองเหตุผลดังกล่าวเป็นการสันนิษฐานโดยผู้วิจัยที่ได้ศึกษาข้อมูลในขั้นต้น เพื่อต้องการเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับประวัติศาสตร์หมอลำ สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวว่า “ยังมีข้อขัดแย้งทางวิชาการมากเท่าใด ความรู้ก็จะยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นเท่านั้น ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องช่วยกันหาข้อขัดแย้งทางวิชาการให้มาก ๆ เพื่อให้ความรู้เรื่องอีสานมีมากยิ่งขึ้น”

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหมอลำกกาขาวเกี่ยวกับพัฒนาการการฟ้อน และองค์ประกอบเกี่ยวกับการแสดงหมอลำกกาขาว เพื่อนำเสนอในวิทยานิพนธ์เรื่องหมอลำกกาขาวต่อไป

---

*จากการสัมภาษณ์ศิลปินหมอลำกกาขาวหลายท่านใช้คำดังกล่าวแตกต่างกันออกไป เช่น ศิลป์ชัย สิ้นไซ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ศิลป์ชัย” ตามคำสะกดในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของหมอลำกกาชาขาว
- 2.2 เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบของหมอลำกกาชาขาว
- 2.3 เพื่อศึกษาถึงการฟ้อนประกอบการแสดงหมอลำกกาชาขาว

1.3 ขอบเขตการวิจัย

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบต่าง ๆ จากข้อมูลที่หลงเหลืออยู่ ตั้งแต่ปี 2495-2528 จากศิลปินหมอลำที่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.4.1 ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัยจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการ ต่าง ๆ จากหอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สถาบันราชภัฏฯ และศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ เป็นต้น

1.4.2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ทางด้านหมอลำกกาชาขาว และบุคคลที่มีความรู้ทางด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยหลักเกณฑ์ดังนี้

- 1.4.2.1 เคยเป็นหมอลำกกาชาขาว
- 1.4.2.2 เป็นหมอลำประเภทอื่นที่คุ้นเคยกับหมอลำกกาชาขาว
- 1.4.2.3 เป็นผู้รู้และนักวิชาการในท้องถิ่น

1.4.3 ศึกษาการแสดงจากหมอลำกกาชาขาว พร้อมทั้งฝึกหัดการฟ้อนการลำกกาชาขาว เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ตรงตามแบบหมอลำกกาชาขาว

1.4.4 บันทึกวีดิทัศน์การแสดงหมอลำกกาชาขาวแล้วนำมาศึกษาโดยละเอียด

จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์และสรุปผลเรียบเรียงเป็นบทแล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ต่อไป

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับหมอลำรู้จักกับหมอลำกษาวาซึ่งเกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2495 และ
เสื่อมความนิยมเมื่อปี 2528